THE HEBREW JOURNAL
דער אידישער זשורנאל
THE HEBREW JOURNAL

אן ענטפער אויף א קלארער פראגע

געוויינליך ווערט א בריעף פון א לעזער געדרוקט אין א ספעציעלען ווינקעל, וועלכער איז באשטימט פאר בריעף פון לעזער. מיט דעם פאלגענדען בריעף מאכען מיר אבער אן אויסנאמע, ווייל ער איז מעהר ווי פון געוויינליכען אינטערעס.

דער שרייבער פון בריעף פאדערט אן ענטפער, וועלכער איז פון אלגעמיינעם אינטערעס און דערפאר גיבען מיר אים אפ דעם פראמענענטען פלאץ: —

געערטער הער רעדאקטאר פון "דער אידישער זשורנאל"!

אלס שטענדיגער לעזער פון אייער חשוב'ער צייטונג בעט איך אייך צו דרוקען מיין בריעף.

ביים מיטינג פון דער סאסייטי "טרו פרענדס סוירקעל", וואו איך האב דעם כבוד צו זיין א מיטגליעד, פארהאנדלען מיר אפט פראגען, וועלכע טראגען א ספעציעלען כאראקטער. ביי איינער פון אונזערע פארזאמלונגען האט א פריינדין, מרס. ב., אן אנהייבער פון "איקאר", געמאכט אן אפיל צו שטיצען די דאזיגע קערפערשאפט. צווישען די מיטגלידער האט זיך אנטוויקעלט א הייסע דעבאטע איבער דער פראגע צי עס איז ווינשענסווערט בייצושטייערען צום קאמפיין פון "איקאר".

דער שרייבער פון דעם דאזיגען בריעף האט זיך ארויסגעזאגט געגען שטיצען דעם "איקאר", ווייל עס איז בלויז א קאמוניסטישע ארגאניזאציע, פון וועלכער מען ווייסט ניט וואס זי טוט מיט די געלטער, וועלכע זי זאמעלט.

די פריינדין ב. איז ארויסגעטראטען מיט טענות און האט פרובירט באווייזען וואס דער "איקאר" האט אויפגעטאן אין ביראבידזשאן. זי האט אויך צוגעגעבען, אז די אידען אין ראטען־פארבאנד וואלטען אונטערגעגאנגען, ווען ניט דער "איקאר", ווייל קיינער שיקט זיי ניט אזוי פיעל געלט פון דעם, וואס עס ווערט געזאמעלט אין אמעריקע פון קאנאדע, ווי דאס טוט דער "איקאר". מיר וואלטען אייך געווען זעהר דאנקבאר, ווען איהר זאלט אונז אויפקלערהען דעם ענין "איקאר", וואס ער טוט אין רוסלאנד און צי עס איז ווינשענסווערט בייצושטייערען צו זייערע קאמפיינס.

האפענדיג, אז איהר וועט ניט אפזאגען אונזער בקשה.

פארבלייב אייך אין נאמען, פון אונזער פאראיין "טרו פרענדס סוירקעל".

ס. פישקאוו.

די פראגע איז געשטעלט געווארען גאנץ קלאר און מיר וועלען פרובירען געבען פונקט אזא קלארען ענטפער.

אז דאס גאנצע אידישע לעבען אין ראטען־פארבאנד איז חרוב געווארען, דאס ווייסט די גאנצע וועלט. אז דאס אידישע לעבען דארטען דארף אין מיז איבערגעבויט ווערען, דאס פארשטעהט יעדער רעכטדענקענדער איד צו וועלכער ריכטונג ער זאל ניט באלאנגען און וואס זיין איז'ם זאל ניט זיין.

אין דער דאזיגער ריכטונג, דאס הייסט, איבערצופלאנצען דאס אידישע לעבען אין ראטען־פארבאנד, אים פון זאל זיך צופאסען צו די דארטיגע עקזיסטירענדע אומשטענדען, ארבייטען דריי קערפערשאפטען: דער "אגראַ־דזשאינט", דער "ארט" און דער "איקאר".

דער "אגראַ־דזשאינט", וועלכער איז דער אמעריקאנער "דזשאינט" באזעצט אידען אויף לאנד אין ראטען־פארבאנד, ער שאפט אידישע קאלאָניעס און פירט ארויבער דעם שטאדט אידן, אדער בעסער געזאגט, דעם געוועזענעם "לופט־מענש" פון שטאדט אין דארף, און מאכט פון אים אן ערד־ארבייטער. די סאוויעט רעגיערונג גיט דאס לאנד און דער "אגראַ־דזשאינט" שאפט די קאלאָניעס און באזעצט דארטען די אידען. א סך מיליאנען דאלאר זענען אין דער דאזיגער קאנסטרוקטיווער ארבייט ארייגגעלייגט פון די אמעריקאנער אידען.

דער "ארט" ארבייט אויף דעם געביט צו אינדוסטריאליזירען די דערקלאסירטע אידען אין ראטען־פארבאנד.

עס איז קלאר, אז ניט אלע אידען קען מען באזעצען אויף לאנד, און דער "אגראַ־דזשאינט" האט ניט די גלעט־מיטלען צו באזעצען אויף לאנד אפילו די צאל, וועלכע קען באזעצט ווערען. וואס זשע זאל מען טאן מיט די איבעריגע דעקלאסירטע, וועלכע זענען ארויסגעשפיגען פון דאס יעצטיגע לעבען אין ראטען־פארבאנד? דער "ארט" קומט מיט'ן ענטפער.

קויפט מאשינען פאר די דעקלאסירטע, מאכט זיי פאר ארבייטער, זיי זאלען כאטש זיך קענען אנהייבען אינ'ם יעצטיגען לעבען אין ראטען־פארבאנד.

דער "איקאר" גיט זיך אויך אפ מיט באזעצען אידען אויף לאנד, ער נעהמט אפילו אזוי ווייט, ווי עטאבלירען א אידישע רעפובליק אין ביראבידזשאן, (לויט קאלינין'ס פראקלאמירונג). וועגען דער טעטיגקייט פון דער דאזיגער ארגאניזאציע איז שוין פיעל געדרעדט און געשריבען געווארען פרא, און קאנ. אלע געגנער אבער גיבען צו אז די אידעע איז א גוטע. וואס זיי האבען אויסגעזעצט איז געגען די מעטאדען פון "איקאר" און די פאראייניגטע שטאטען און קאנאדע.

געווען א צייט ווען דער "איקאר" איז געווען אזוי צו זאגען אן אומפארטייאישע ארגאניזאציע, עס זענען דארטען געווען פארטראטען מענשען, וועלכע זענען ניט געווען קיין אויסגעשפראָכענע קאמוניסטען. זיי האבען אבער דארטען געפונען א פלאץ צו ארבייטען פאר דער אידישער קאלאָניזאציע אין ראטען־פארבאנד. נאך דאן האבען די "איקאר" געזאגט, אז די אומפארטייאישע זענען קיין אומפארטייאישע ניט, נאר, אז די קאמוניסטען האלטען זיי פאר א שילד. דער פאקט איז אבער געווען, אז א סך פראמינענטע פערזענלעכקייטען זענען געשטאנען אין "איקאר".

אז די דאזיגע אומפארטייאישע זענען געווען סימפאטיקער, וועלכע האבען באמת געמיינט צו ארבייטען פאר דער אידישער קאלאָניזאציע אין ראטען־פארבאנד, האט באוויזען די "איקאר" קאנווענשען מיט צוויי יאר צוריק, ביי וועלכער די קאמוניסטען זענען אפען ארויסגעטראטען געגען די זאגענאנטע אומפארטייאישע און מען האט זיי פון דער "איקאר" לייטונג, אויב מען קען זיך אזוי אויסדריקען, (ווייל אונז דאכט, אז די אומפארטייאישע זענען ביים רודער פון "איקאר" קיינמאל ניט געשטאנען) ארויסגעשטויסען.

עס איז דאריבער גאנץ קלאר, אז דער "איקאר" היינט צו־טאג איז א ריין קאמוניסטישע ארגאניזאציע. וואלט עס קיין אומגליק ניט געווען, ווייל אויך די ארגאניזירטע קערפערשאפטען אין ראטען־פארבאנד, וועלכע ארבייטען פאר אידישער קאלאָניזאציע, זענען געוויינליך קאמוניסטישע. און די סאוויעטען רעגיערונג, וועלכע גיט לאנד פאר אידישער קאלאָניזאציע, איז אויך א קאמוניסטישע. די אויסזעצונג איז די מעטאדע און די פירונג פון "איקאר" אויף דער זייט ים.

א גרויסען חשד אויף דער ארבייט פון דער ארגאניזאציע ווארפט דאס, וואס מען האט פון דארטען ארויסגעשטויסען יעדען איינעם. וועלכער איז ניט קיין הונדערט פראצענטיגער קאמוניסט. אויב אלעס איז אזוי ערנסט און אויפריכטיג, פארוואס האט מען מורא פאר ניט־קאמוניסטען?

צו שטיצען דעם "איקאר" פארלאנגט מען פון אלע אידען אהן אויסנאמע, אפילו פון ארטאדאקסען. פארוואס זשע ניט דער "איקאר" ניט אפ קיין רעכענונג צו אלע אידען, ביי וועמען ער פארלאנגט שטיצע און באנייגענט זיך בלויז מיט באריכטען צו דער קאמוניסטישער ארגאניזאציע?

דאס און עהנליכע פראגען וועלכע קענען געשטעלט ווערען, ווארפען א גרויסען חשד אויפ'ן "איקאר", אבער מען טאר ניט פארגעסען, אז די ארבייט פון "איקאר", דאס הייסט, די אידישע קאלאָניזאציע אין ראטען־פארבאנד איז אן ארבייט, וועלכע דארף אונטערגעשטיצט ווערען. און עס בלייבט אויבער צו די, צו וועלכע מען ווענדט זיך. אויב זיי האבען צוטרויען צו דער קאמוניסטישער ארגאניזאציע "איקאר", דאן דארפען זיי ניט צווייפלען צו צו שטיצען עס.

דער ווירטשאפטליכער קריזיס אויף דער אידישער גאס אין לעטלאנד האט זיך אנגעהויבען א סך פריהער, ווי ביי דער איבעריגער באפעלקערונג. אויב עס איז אמת, אז לעטלאנד איז איינע פון די געצעהלטע מלוכות, וואו אידען גענייסען פאליטישע גלייכבארעכטיגונג און א ברייטע שול־אויטאנאמיע, קען דאס אבער ניט געזאגט ווערען דער ווירטשאפטליכער פאליטיק פון דער רעגיערונג לגבי די אידען.

אין דער ערשטער רייהע האבען די אידען, בפרט אויס'ן לאנד, און אין די שטעדטלאך, געליטען פון די לאטווישע קאאפעראטיווען, וועלכע האבען אויסשליסליך מיט דער הילף פון מלוכה־געלט, אויסגעשפרייט זייער נעץ איבער'ן גאנצען לאנד און אפגענומען פרנסה ביי טויזענטער ארימע אידישע קרעמער. א צווייטער גזירה איז פאר די אידען געקומען מיט'ן איינפירען דעם פאלקס־מאנאפאל. דער האנדעל מיט פלאקס איז געווען איינער פון די הויפט האנדעלס־צווייגען אין לאנד, און וועלכען עס זענען דער עיקר געווען באשעפטיגט אידען. ניט איינמאל האבען די אידישע דעפוטאטען אין פארלאמענט אויפגעטהויבען די פראגע ווענען אפשאפען דעם פלאקס־מאנאפאל, וועלכער האט ניט נאר רואינירט א טייל פון דער אידישער באפעלקערונג, נאר צו וועלכע איך די רעגיערונג לייגט צו יעדען יאהר הונדערטער טויזענטער פונט סטער־ליינג. די שאוויניסטישע פארטייען דער־לאזען אבער תמיד ניט דערצו: בעסער זאל די רעגיערונג צווייגען, איידער די אידען זאלען צוריקבאקומען זייער חיונה־מיקור.

בשעת פאר דער לעטישער שטודיי־רענדיגער יוגענט זענען אפען די טירען פון די פיעל־צאליגע מלוכה און קאמונאלע אנשטאלטען, וועלכע נויטיגען זיך אין בעאמטע מיט א ספעציעלער בילדונג, נעהמט ארום די אידישע אינטעליגענץ א פארצווייפעלטע, ניט האבענדיג וואו אנ־צואוועגנדען איהרע קענטעניש.

א באדייטענדער ארבייטס־פעלד פאר דער אידישער באפעלקערונג האט מיט זיך פארגעשטעלט דיי אלץ אינדוסטרי אין לענטלאנד. די דאזיגע בראנזשע איז געלעגען אין אידישע הענט און האט געגעבען פרנסה צעהנדליגער טויזענטער מענ־שען. די לאנע אויפ'ן האלץ־מארק אין לעטלאנד האט זיך אבער קאטאסטראפאל פארערגערט זינט דעם פארגיגן יאהר, ווען סאוועט־רוסלאנד האט אנגעהויבען טריי־בען איהר דאמפינג־פאליטיק און ארויס־געוואָרפען אויפ'ן געלט־מארק געהיליף צו אזעלכע פרייזען, מיט וועלכע לעטלאנד און די איבעריגע מלוכות האבען ניט גע־קאנ קאנקורירען. די דאזיגע דאמפינג־פאליטיק, האט ניט נאר אפגענומען ברויט ביי נייע טויזענטער אידישע אנ־געשטעלטע, נאר האט אויך רואינירט די סוחרים, פאבריקאנטען, וועלכע האבען אין משך פון א קורצער צייט אנגעוואָרען זייערע אלע קאפיטאלען.

דעם קולמינאציאנס־פונקט האט אבער דער קריזיס אויף דער אידישער גאס דערגרייכט ערשט איצט. געשעהן איז עס צוליעב דער נייער פאליטיק פון דער ערשטער שורה ווידער געטראפען די אידען.

ביז ניט לאנג צוריק האט די מלוכה באנק געהאלטען אין איין געבען קרעד־מען אויף רעכטס און אויף לינקס. יעדע יאהר הונדערטער טויזענטער פונט סטער־ליינג. די שאוויניסטישע פארטייען דער־לאזען אבער תמיד ניט דערצו: בעסער זאל די רעגיערונג צווייגען, איידער די אידען זאלען צוריקבאקומען זייער חיונה־מיקור.

בשעת פאר דער לעטישער שטודיי־רענדיגער יוגענט זענען אפען די טירען פון די פיעל־צאליגע מלוכה און קאמונאלע אנשטאלטען, וועלכע נויטיגען זיך אין בעאמטע מיט א ספעציעלער בילדונג, נעהמט ארום די אידישע אינטעליגענץ א פארצווייפעלטע, ניט האבענדיג וואו אנ־צואוועגנדען איהרע קענטעניש.

א באדייטענדער ארבייטס־פעלד פאר דער אידישער באפעלקערונג האט מיט זיך פארגעשטעלט די אלץ אינדוסטרי אין לענטלאנד. די דאזיגע בראנזשע איז גע־לעגען אין אידישע הענט און האט געגע־בען פרנסה צעהנדליגער טויזענטער מענ־שען. אז דער איינציגער וועג ארויסצו־קריכען פון זומפ, אין וועלכען מען איז פארבלאנדזשעט איז אפצונעהמען א טייל קרעדיטען, וואס זענען פריהער ארויס־געגעבען געווארען. דער באשלוס האט אין לאנד געמאכט א געוואלדיגען רושם. דער גרעסטער טייל לאטווישע פאבריקען און אונטערנעהמונגען זענען אויסגעבויט און־ווארען כמעט אינגאנצען אויף מלוכה־געלטער מיט דער כוונה צו שאפען אן איינגענע לאטווישע נאציאנאלע אינדוס־טריע. און אט, בשעת די מלוכה־באנק האט אנגעהויבען פארווירקליכען איהר באַ־שלוס, האט זיך ארויסגעוויזען, אז די אלע אונטערנעהמונגען האבען זיך גע־קאנט האלטען נאר מיט געלט וואס זיי האבען באקומען פון דער מלוכה און ווי באלד די מלוכה נעהמט אפ צוריק א טייל פון איהר געלט, האבען זיי ניט קיין אנ־דער ברירה ווי צומאכען אינדער אונטער־נעהמונגען. דער פועל יוצא דערפון איז געווען — א נייע כוואליע ארבייטס־לאזיג־קייט אין לאנד.

די פאליטיק פון מלוכה־באנק האט אויך פסיכאלאגיש שלעכט געווירקט אויף דער באפעלקערונג אין דער עולם האט אנ־געהויבען ארויסנעהמען די פקדונות פון די פריוואטע בענק. די מלוכה־באנק האט געקירצט דעם קרעדיט אויף פון די פריי־וואטע בענק און וויבאלד זיי האבען דורך דעם אנגעהויבען פיהלען א רוהק אין געלט־מיטלען, האט מען אויפגעהערט ארויסגעבען חלואות, דיסקאנטירען וועקס־לען און בכלל באגרענצען די באנק־אפע־ראציעס. און ווידער האט פון דער דאזי־גער גזירה אין דער ערשטער שורה געליי־טען דער אידישער סוחר, וועלכער איז אויסשליסליך אנגעוויזען אויף די פריוואַ־טע בענק.

קיינמאל זענען אין לעטלאנד ניט פארגעקומען אזוי פיעל אידישע באנקראָ־טען ווי איצט. עס פארמאכען זיך ניט נאר פריש אויפגעקומענע פירמעס, נאר אלטע סאָלידע אונטערנעהמונגען, וואס עקזיסטי־רען אן ער מוז זיך ליקווידירען.

פארברעכענס צווישען לעטלענדישע אידען.

פון ה. שער.

(ריגא.)

וואס פארמאכען זיך ניט, לאזען אפ די אנגעשטעלטע, רעדוצירען די שכירות. צווישען די באלעבאטים מערקט זיך איצט א נייע טענדענץ: ניט צו צאהלען קיין פעסטע שכירות, נאר אז די אנגעשטעל־טע זאלען באקומען א באשטימטען פראָ־צענט פון אומזאץ. דער דאזיגער נייער סדר איז שוין איינגעפירט געווארען אין א גרויסער צאל אונטערנעהמונגען און ער ווייזט ארויס א טענדענץ אנצונעהמען אן אלגעמיינעם כאראקטער. די אנגעשטעל־טע קעמפען געגען דעם, אבער ביי דער געשאפענער לאגע איז שווער צו גלויבען, אז זיי זאָל זיך איינגעבען צו געוויינען דעם קאמף.

די אומגעהויערע נויט אויף דער אי־דישער גאס האט, זעלבסטפארשטענדליך, אויך פארגרעסערט די פאדערונגען, וואס ווערען איצט געשטעלט די פארשיעדענע חילפס און וואוילטעטיגקייט פאראייגען. אבער גראד איצט קענען זיי נאך ווייניי־גער העלפען ווי פריהער.

ריגא האט פון כמה יאהרען גע'שמ'ט פאר א שטאדט, וואס איז באקאנט מיט פילאנטראפיע. איהר וועט אין ריגא זעל־טען טרעפען א באמיטעלטען אידען, וואס איז ניט פארשריבען אין איינעם אדער אין עטליכע צדקה־חברות אדער געזעל־שאפטליכע אינסטיטוציעס, וואו ער האט יעדען חודש געצאלט מיטגלידערס־געלט. בשעת אבער מען קוקט איצט אליין אויס פון איהר געלט, איז קיינעם ניט אין קאפ צו צאהלען נאך אין פאראיינען.

לעבען זיי טאקע איצט איבער א שווערע צייט. די מצה־קאמיסיע, וואס האט היינטיגען ערב־פסח פארטיילט אומ־זיסטע מצה פאר 9.000 אידען, האט דער־וויייל נאך ניט צוניופגעקליבען קיין דרי־טעל פון דער נויטיגער סומע.

אין א שווערער לאגע געפינט זיך אויך די געזעלשאפט "ארט". זי האלט אויס א נייה שול, אין וועלכער עס לער־נען זיך 48 מיידלאך, וועלכע באקומען דארט אויך פריהשטיק. דער דוקח אין געלט־מיטלען איז אין פאראין אבער אזוי גרויס, אז עס ווערט געפלאנט צונויפצו־רופען א פארזאמלונג פון די מיטגלידער, אויף וועלכער די פארוואלטונג וועט מיט־טיילען, אז ביי דער איצטיגער לאגע, קען דער פאראין ווייטער ניט עקזיסטירען און ער מוז זיך ליקווידירען.

עס זענען פארפענטליכט געווארען אינטערעסאנטע סטאטיסטישע דאטען וועגען די פארברעכענס אין לעטלאנד פאר'ן באנעהמען מארדען 152 פערזאָן, פון וועלכע 2 פערזאָן זענען אידען. אידען־מערדער בילדען אין לעטלאנד נאר איינס און א פינפטעל פראָצענט, בעת דער אידישער קיבוץ באטרעפט 5 פראָצענט. די אידען האבען, הייסט עס, דריי מאָל ווייניגער מערדער, ווי די "נארמע", אויף וועלכער "זיי האבען דאס רעכט".

אינגאנצען זענען געווישען די 12.235 פערזאָנען, וואס זענען באשטראפט געווא־רען פאר עובר זיין דעם געזעץ, געווען 146 אידען, וואס מאכט אויס לערך דריי און איין פינפטעל פראָצענט. אזוי ווי אידען אין לעטלאנד בילדען, ווי מיר האבען שוין אנגעוויזען, 5 פראָצענט פון דער גאנ־צער באפעלקערונג, דארף מען אנערקענען, אז אין אלגעמיין איז די צאל פארברעכענס ביי דער אידישער באפעלקערונג אין לעט־לאנד פארקלענערען, ניט קו־קענדיג אויף די שווערע מאָטיווירלע פאר־העלטניסען. מיט וועלכע עס קומט אויס דעם אידען צו קעמפען א סך מעהר, ווי דער איבעריגער לעטלענדישער באפעלקע־רונג. דער אידישער קיבוץ באשטעהט ביי דער אידישער באפעלקערונג אין לעט־לאנד פון נאר אייגענע מיטגלידער, ווי דער אמעריקאנער קיבוץ אויס אייגענע אינסטיטוציעס, ווי דער אידישער באפעלקע־רונג. דער אידישער קיבוץ באשטעהט ווי דער אמעריקאנער קיבוץ אויס אייגענע אינסטיטוציעס, ווי דער אידישער באפעלקע־רונג. דער אידישער קיבוץ באשטעהט אויס א שטאדט, וואס איז באקאנט מיט פילאנטראפיע. איהר וועט אין ריגא זעל־טען טרעפען א באמיטעלטען אידען, וואס איז ניט פארשריבען אין איינעם אדער אין עטליכע צדקה־חברות אדער געזעל־שאפטליכע אינסטיטוציעס, וואו ער האט יעדען חודש געצאלט מיטגלידערס־געלט. בשעת אבער מען קוקט איצט אליין אויס פון איהר געלט, איז קיינעם ניט אין קאפ צו צאהלען נאך אין פאראיינען.

לעבען זיי טאקע איצט איבער א שווערע צייט. די מצה־קאמיסיע, וואס האט היינטיגען ערב־פסח פארטיילט אומ־זיסטע מצה פאר 9.000 אידען, האט דער־וויייל נאך ניט צוניופגעקליבען קיין דרי־טעל פון דער נויטיגער סומע.

אין א שווערער לאגע געפינט זיך אויך די געזעלשאפט "ארט". זי האלט אויס א נייה שול, אין וועלכער עס לער־נען זיך 48 מיידלאך, וועלכע באקומען דארט אויך פריהשטיק. דער דוקח אין געלט־מיטלען איז אין פאראין אבער אזוי גרויס, אז עס ווערט געפלאנט צונויפצו־רופען א פארזאמלונג פון די מיטגלידער, אויף וועלכער די פארוואלטונג וועט מיט־טיילען, אז ביי דער איצטיגער לאגע, קען דער פאראין ווייטער ניט עקזיסטירען און ער מוז זיך ליקווידירען.

("איטא".)

נקמה און נאך אמאל נקמה

פון ר. לייביש.

עס איז גאנץ מעגליך, אז עס וואלט גארניט געשאדט, ווען מען זאָל גארניט שרייבען וועגען שווארץ'ס פארשטעלונג פון "נאט פון נקמה". ווייל איז דאס טאקע אזא חיוב ניט דורכלאזען קיין פאר־שטעלונג אהן א רעצענזיע, ווער שמועסט איבער דער דראמע וועגען וועלכער מען האט אזוי פיעל געשריבען.

איז אבער די דראמע געשריבען גע־ווארען פון שלום אש'ן אליין, געשפיעלט זי "נאט פון נקמה" — זיינען דאס אלץ אזעלכע חוזיר־קלינגענדע נעמען, אז מען קען זיי בשום אופן ניט ארומנעהמען מיט שטיל שווייגען.

און וואלט איך געווען אן אלט־מא־דישער בעל־קריטיק, וואלט איך געפרעגט א זעהר אלטע קשיה:

וואס איז דער מוסר־שהכל פון דער דראמע? צוליעב וואס האט שלום אש זי באדארפט איננאנצען שרייבען?

אז די דראמע איז פול מיט שקרים, ווייסט דאך יעדער איינער.

האט דאך שלום אש אליין אויך געוואוסט, אז סופרים האלטען ניט קיין מיסטישע דרשות. אז יענקעל שאבשא־ווישעס האלטען ניט אין איין ריידען וועגען דער "הייליגער" תורה, און באש־קעס פארפאסען ניט קיין אידיליעס. טא צוליעב וואס טאקע האט שלום אש אָנ־געשטאפט יעדען איינעם פון זיינע העלדען מיט א מול פול מיט באמבאסטישע פראַ־זען? צוליעב וואס טאקע איז די דראַ־מע איבערפולט מיט פאלשער רעטאריק און בכלל געקינצעלטקייט?

עגטדעק איך ניט קיין נייע אמערי־קעס, מיט מיין פרעגען די אויבענגע־בראכטע שאלות און וועל אויך גארניט מחדש זיין אז איך וועל געבען די אלט־באקאנטע תשובות:

איין תשובה איז, אז די גאנצע דראמע דארף באטראכט ווערען אלס איין גרויסער פליטת הקלמוס. גאנץ פשוט: צו ווייל שלום אש'ם טאלאנט איז נאך געווען "גרין", אדער אדער ווייל יעדער מענש מוז אמאל באגעהן א פעהלער, האט שלום אש אָנגעשריבען די לחלוטין אומ־געלונגענע זאך.

דער צווייטער תירוץ איז, אז שלום אש האט גראדע גאנץ גוט געוואוסט וואס ער שרייבט, נאר ער האט דאס געשריבען מיט א כונה צו אויסנעהמען ביי די גוים. פארשטעהט איהר מיך, ער איז אין דער הינזיכט פארלאָפען אנסקי'ן ע"ה דעם וועג.

ער האט נאך צוריק מיט אן פיעל אהרען תופס געווען אז די גוים האבען ליעב צו זעהן אידישע זאכען נאר ווען א דבוק האט זיך אין זיי אריינגעכאפט. גוים האבען ניט ליעב צו זעהן טאג־טעג־ליכע אידען, וועלכע זיינען פשוט'ע בשר ודם'ס. דערפאר, זעהט איהר, אבער ווען מען ווייזט זיי עקזאקטישע אידען, אידען וואס מיט איין פוס שטעהען זיי אין. הייר־זעל און מיט'ן צווייטען שפארען זיי אן ביי הימעל ענינים, ביי דער "הייליגער תורה", אָה, זעהט איהר, מיט אזעלכע אידען קען מען גאר־גאר אויסנעהמען ביי די גוים. און כפי שלום אש איז מסיק אויסגעגאנגען דאס חיות צו ווערען באַ־הייטהט ניט נאר ביי אידען, נאר אויך ביי די גוים — האט ער טאקע צוליעב דער אָנגעגאנגען אט די מעשה־נורא וועלכע הייסט "נאט פון נקמה".

און, שלום אש האט געמענט זיין זיכער מיט'ן ערפאָלג ביי די גוים — נאך איידער אפילו ער האט די דראמע פאר־עפענטליכט. ווייל האט דאך גארקי אזוי אויסגענומען מיט זיין "נאט זובנדערע" באַ־סיאקעס? איז דאס א מכל שכן ווי ס'וועט נושא חן זיין אין די גויאישע אויגען א אידישער באסיאק, וועלכער האלט אויך אין איין ריידען וועגען נאט און אמת, וועלכער איז אויסגעפוצט אין באָרד און פאות און טראגט זיך נאך דערצו אדום מיט א "טאָרא". עפעס אין קלייניגקייט א "טאָרא". און נאך מעהר האט שלום אש צוגעטראפען די גוים דערמיט וואס ער האט זיין זאך אָנגערופען נאט פון נקמה. עס ווערט דאך שוין באלד צוויי טויזענט יאהר פון זינט די גוים האלטען אין איין טענה'ן אז אלקיהם, זייער נאט, איז פול מיט רחמים און חנינה, און אז אלקינו, נאש באָג, איז א געפעהרליכער "נוקם ונוטר, איז א מענשען־פרעסער, א "יאהאווא". זיינען די אידען גוואלדיגע עקשנים און ווילען ניט אנערקענען דעם באשיינפערליכען אמת. וואס זשע טוט נאט (דער גויאישער צו דער אידישער?) נעהמט א שרייבער, און דוקא א אידי־שען, און צווינגט איהם ערקלערהען בפני קהל ועדה אז דער אידישער נאט איז טאקע א נאט פון נקמה. נו, איך בעס אייך, וועט דאס הארטנעקיגע פאלק נאך אלץ ווידערשפעניגען און ניט וועלען אנ־ערקענען אז עס איז פאראן נאך א נאט פון חסד, און אזוי ווייטער, און אזוי ווייטער.

האט זיך שלום אש טאקע ניט טועה געווען.

די גוים האבען זיך אָנגעכאפט און דעם אידישען נקמה־נאט ווי אין אן אבן טוב. און דער ענגלישער איבערזעצער פון דער דראמע רעדט קלאהרע דבורים: "א חוץ דעם וואס די זאך איז צום ערשטען אויפגעפיהרט געווארען דורך מאקס ריינהארט (בכבודו ובעצמו!) אין דייטשען טעאטער אין בערלין, האט אָט דער מעכטיגע דראמע איינגענומען אלע חופש־ביהנעס פון אייראָפּע. זי איז אויפגע־פיהרט געווארען אין גאנץ דייטשלאנד, עסטרייך, רוסלאנד, פוילען, האָלאנד, נאָוועגען, שווידען און איטאליע". די זאך איז אויך אויפגעפיהרט געווארען אין אבעסיניען אין סיאם — דערצעהלט אונז ניט דער איבערזעצער, אבער סיי־ווי־סיי, דאלפען מיר ניט צושמאלצען ווערען אין נחת אז אזוי פיעל גוים האָ־בען זיך געוויקט מיט אידישער "קונסט", און דער אידישער כבוד איז דורך דעם געשטיגען — הגם מיין ווענינקייט האט נאר קנאפע פארגעניגען פון אט דעם מאָ־דערנעם כבוד און עס בענקט זיך מיר שוין נאך די גוטע אלטע צייטען פון "המגיד" און "המליץ" ווען מען פלעגט זיך האלטען אין איין צאצקען מיט'ן "יקר ותפארת ישראל בחצרות מלכים ורוזנים", יענער יקר איז כאָטש געווען אנשטענדיג.

בכדי צו יוצא זיין פאר אלעמען מוז מען נאך דערמאָהנען מיט א פאָר ווער־טער שווארץ'ס שפיעלען. האט שווארץ געהאט גארניט קיין גרינג שטיקעל ארי־בייט. האבען גויאישע קריטיקער געמעגט אריינפאלען אין קעלבערנע התפעלות פון אט דער אויסמישעכיע פון סקווערנע ווערי־טער מיט אידישער "קאבאלא" — אבער אחינו בני ישראל ווערען נאָר ווענ־יג נתפעל פון אזעלכע זאכען, ווייל וואס איז שייך מיאוסקייט האבען מיר עס געגוג געהאט אין "אויפ'ן דנא", אין קיפרינס 'גרוב; אין שאו'ם "מיט ווארען" און טאַ־קי מעהר פון אלעמען איז לעבערגיג לע־בען. און "געטליכקייט" דארפען אידען אין דער דראמע אודאי און אודאי ניט זוכען, האט מארים שווארץ, ווי עס ווייזט אויס, דאס אלעס געוואוסט און ער האט זיך דערפאר מיט אלע זיינע כחות באמיהט צו מאכען א לייט פון דער דראמע.

שווארץ אין דער ראָלע פון יאנקעל שאבשאוויטש האט ממש באוויזען וואונ־דער. און כאָטש זיין רעדען איז ניט תמיד געוועזען אויסגעצייכענט (ווייל ער האט ניט געקענט איבערמאכען אש'ם לא יוצלח'דיגע ווערטער, און צוויי־טענס האט ער געהאלטען אין איין פלאנ־טערען זיך צווישען פוילישען אויסשפראך און ליטווישער הברה) איז ער דערפאר געווען ממש געניאל אין די שטומע סצע־נעס. ווען ער האט מיט איין בליק פונ'ם אויג און מיט איין מאך מיט דער האנט אויסגעדריקט פיעל מעהר ווי שלום אש מיט הונדערטער ווערטער. אויף וויפיעל עס איז נוגע דעם שטומען צער און צארן פון יאנקלען, האט איהם מאָרים שווארץ וואונדערבאר אויסגעבראכט.

יהודית אברבגל אלס רבקה'לע — כאָטש זי שיינט צו זיין א גאנץ חנ'עור־ווערטיג מיידער — מוז מען אבער זאגען דעם אמת, אז זי האט געשפיעלט זעהר מיטעלר־מעסיג — און אפשר האט זי ניט געהאט קיין אנדער ברירה ווייל איהר ראָלע איז דאך פארט געווען, ווי שלום אש האט זי פאו'תאסס, די אממייסטען פאלשע און נעקינצעלטע.

ווי די זאך זאָל ניט זיין — זי האט געגעבען דעם קאזיאנע טיפ פון צניעות. פונקט אזוי האט זי געקענט שפיעלען אפעליא אין "האמלעט", אדער אין וועלר־ווערטער וואס אזעלכע מעהר אין דער דראמע. די זעלבע אראָפּגעלאָזענע אויגען, די זעלבע פארלייגטע הענט און שעמעוודיג־קייט — בקצור, דער קאזיאנער טיפ פון צניעות. קיין באזונדערעס, וואס האט זיך געפאסט נאר פאר רבקה'לען און וואס קיין אנדערער וואָלט עס געקענט שפיעלען, האט אונז אברבגל ניט געגעבען. דאך איז איהר שפיעלען געווען זעהר חנ'עוודיג.

זעהר נאטירליך האט חנה אפעל גע־שפיעלט די ראָלע פון שרה'ן. זי האט פארגעשטעלט א בעל־הבית'טע "הייזעל" מיט אלע קליפערלאך. איהר פוילישע אויסשפראך איז געווען אויסגע־צייכענט און, בכלל, האט זיך געמערקט אז זי האט גרינגליך פארשטאנען איהר אויפ־גאבע.

די "מיידלאך" האבען געשפיעלט ווי "מיידלאך" דארפען שפיעלען און סטעלא אדלער האט גאנץ בולט ארויסגעבראכט דעם רוח הטומאה אין דער סצענע צווי־שען איהר און רבקה'לען — שוין אפשר צופיעל.

וו. גאָלדפאדען, אלס שלמה, האט געערדט דעם נבולי־פה און געגעבען די פעטש אזוי גוט, אז שלום אש אליין וואָלט געווען צופרידען ווען ער זעהט עס.

און זאָל דערמאָהנט ווערען צום גו־טען יודעל דובינסקי, אלס אלי שדכן. ער האט זיך גארניט דערשראקען פאר שלום אש'ס "ליטעראַרישקייט" און האט זיך געשפיעלט זיין ראָלע, ווי תמיד, מיט גרויס פשטות. עס איז אויסגעקומען ווי איינער זאָל זאגען: דו, שלום אש, מעגסט טאקי שיסען מיט הויכע ווערטער, איך, יודעל דובינסקי, בין אויך א מבין אויף א זאך און ווייס ווי צו באשטעהן מיין שטעדטעל... עס איז געווען א מחיה צו זעהן איהם שפיעלען און ער האט פארשאפט דעם עולם זעהר פיעל פארגע־ניגען.

* * *

יא, אויב איך האב פון דער דראמא גארניט געלערענט, האב איך אבער פון דעם שפיעלען יא געלערענט. א מוסר־השכל: וועה איז צו דעם דראמאטורג ווען ער שרייבט אן א שלעכטע זאך און ניט דאס גוטע אקטיאָרען אויף צו שפי־לען. די גוטע אקטיאָרען ווייזען אונז דאך דעם דורכפאל פון דראמאטורג. דאס איז אויך געשעהען מיט דער "נאט פון נקמה" פארשטעלונג. שווארץ האט מיט זיין גאנ־צען טאלאנט קלאהר ארויסגעוויזען אויך ווי ווייט שלום אש'ם ווערטער טויגען ניט, און מיר האבען די גאנצע צייט באַ־דויערט וועגען אזעלכע ווערטער. אויף אזעלכע ווערטער וואס אזעלכע גוטע אקטיאָרען דארפען פארשווענדען זייער טאלאנט אויף אזא ניט געלונגענער זאך.

שלום אש האט דאס ווייזט אויס אויף שפעטער פארשטאנען און ער האט דערנאך ארויסגעגעבען א פיעל פארבע־סערטע אויפלאגע פון "נאט פון נקמה" — דאס איז "מאטקע גנב".

אבער דערווייל האט דער גאט פון נקמה באוויזען אז ער איז נאך געגוג מעב־טיג, — ווייל אז שווארץ זאָל דעמאָנסט־רירען דאס נישטיגקייט פון גאט פון נקמה — איז באמת דער בעסטער אופן ווי צו נעהמען נקמה פון שלום אש'ן.

אט דאס איז דער כוח פון נקמה...

שטארבט פון בלוט פארגיס טונג פון א וואונד אין האנט

ארטור פראנקלין, 65 יאהר אלט, פון מעקראנאלד עוועניו, האמבער בעי, איז אין טאראנטא דזשענעראל האספיטאל געשטארבען פון בלוט פארגיסטונג, וואס האט זיך אנטוויקעלט פון א וואונד אין האנט, וואס ער האט געקראגען ביי דע ארבייט מי